

Nadejda Krupskaya

Rus devrimci, yazar ve eğitimci. 1890'ların başında mücadeleye atıldığı ve Marksizmle tanıştığı ilk dönemden itibaren Sosyal Demokrat Parti'de, Bolşeviklerin yanında yer aldı. Kuvuşturma, tutukluluk ve sürgün yıllarının ardından mücadele ve hayat arkadaşı Vladimir İlyiç Lenin'le birlikte uzun yıllar Avrupa'nın çeşitli kentlerinde göçmen hayatı sürdü. Bu dönemlerde hem Merkez Komitesi hem de Parti'nin yayın organı *Iskra* için sekreterlik çalışmaları yürüttü, çeviriler yaptı, Rusya'yla yazışmaları sürdürdü. Ekim Devrimi'nin ardından Sovyetler Birliği Eğitim Halk Komiseri yardımcısı olarak çalıştı. Eğitim, gençlik ve kadın konulu birçok çalışmaya imza attı. *Leninden Anılar*'ın yanı sıra, eğitim ve pedagoji ağırlıklı çalışmalarını da bir kitapta topladı. Nadejda Krupskaya, 1939'da Moskova'da öldü.

Eserin Orijinal Adı
Reminiscences of Lenin
(1933)

Türkçe çeviride, eserin 1933 basımı üç bölümden oluşan halini esas alan Bernard Isaacs çevirisi *Reminiscences of Lenin* temel kaynak olarak kullanılmış, 1930 basımı iki bölümden oluşan halini esas alan Eric Verney çevirisi *Memories of Lenin*'den ise ikincil kaynak olarak yararlanılmıştır.

LENİN'DEN ANILAR

Nadejda Krupskaya

İngilizceden Çeviren:

Özlem Koşar

Yordam Kitap: 369 • **Lenin'den Anılar** • Nadejda Krupskaya
ISBN 978-605-172-373-0 • *İngilizceden Çeviren: Özlem Koşar*
Redaksiyon: Ali Mert • Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • Birinci Basım: Mayıs 2020
© Yordam Kitap, 2019

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: **Pasifik Ofset** (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
T: 0212 412 17 77

LENİN'DEN ANILAR

İÇİNDEKİLER

Giriş	9
BİRİNCİ BÖLÜM	13
I St. Petersburg, 1893-1898	15
II Sürgünde, 1898-1901	34
III Münih, 1901-1902	56
IV Londra'da Yaşam, 1902-1903	70
V Cenevre, 1903	86
VI İkinci Kongre, Temmuz-Ağustos 1903	88
VII İkinci Kongre Sonrası, 1903-4	96
VIII 1905 Yılı: Göçmen Hayatı	108
IX St. Petersburg'a Dönüş	128
X St. Petersburg ve Finlandiya, 1905-7	138
XI Yeniden Yurtdışı, 1907'nin Sonu	153
İKİNCİ BÖLÜM	157
I İkinci Göç	159
II Petrograd'da	323
III Yeniden Yeraltı	341
IV Ayaklanmanın Öngününde	349
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	353
I Üçüncü Bölüme Önsöz	355
II Ekim Günleri	357
III Ekim Devrimi'nden Brest Barışı'na	388
IV İlyiç'in Moskova'ya Taşınması ve Moskova'daki İlk Ayları	420
V 1919	462
DİZİN	504

GİRİŞ

Bu ciltte yayınlanan anılar, Vladimir İlyiç'le ilk tanışmamdan Ekim Devrimi'ne kadar olan süreyi, 1894-1917¹ arasını kapsıyor. Bana sık sık anılarımın fazlasıyla kabataslak kaleme alındığı söylenmiştir. Elbette herkes İlyiç hakkında her şeyi öğrenmek için can atıyor, kaldı ki, dönemin kendisi de muazzam bir tarihsel öneme sahip. İşçiler arasında kitle hareketinin gelişimine, en zor yeraltı faaliyeti koşullarında çelikleşen işçi sınıfının güçlü ve dayanıklı partisinin oluşumuna ve sürekli büyüyen sınıf bilincine ve örgütlülüğüne tanıklık etmiş bir dönem bu. Proleter sosyalist devrimin zaferi ile sonuçlanan, her şeyin göze alındığı bir mücadele dönemi.

Hem İlyiç hem de bu dönem hakkında yığınlarca ilginç makale ve kitap yazılabilir. Bu anıların amacı, Vladimir İlyiç'in yaşadığı ve çalıştığı koşulların bir resmini sunabilmektir.

Anılarımda, yalnızca en canlı şekilde öne çıkan olayları yazdım. Bu anılar iki aşamada hazırlandı. 1894-1907 arasını kapsayan birinci bölüm, Lenin'in ölümünden birkaç yıl sonra yazıldı ve St. Petersburg'daki faaliyetlerine, Sibiryaya sürgününe, ilk göçünün Münih ve Londra dönemlerine, Parti'nin İkinci Kongresini öncelleyen döneme, İkinci Kongrenin kendisine ve hemen ardından gelen, 1905'e kadar uzanan döneme dair anıları içeriyor. Daha sonra hem Rusya hem yurtdışından 1905'e ait anılar ve nihayet 1905-7 arası geliyor. Bunların çoğunu Gorki'de, İlyiç'in yaşamının son yılını geçirdiği o kocaman ev ile parkın otlarla kaplanmış patikaları arasında dolaşırken yazdım. 1894-1907 yılları genç işçi sınıfı ha-

1 Yazar burada, ayrı ciltler halinde basımı yalnızca 1933'te yapılan *Lenin'den Anılar*'ın 1. ve 2. ciltlerini kastediyor. -İng. ed.

reketinin yükselişine tanık oldu. İnsanın düşünceleri ister istemez o döneme, Partimizin temellerinin atıldığı o yıllara gidiyor. İlk bölümü hemen hemen tamamen anımsadıklarımaya dayanarak yazdım. İkinci bölüm ise birkaç yıl sonra yazıldı.

O yıllarda insanın çok çalışması, Lenin'i ısrarla yeniden okuması, geçmişi bugünle birleştirmeyi öğrenmesi, İlyiç olmasa da İlyiç'le yaşamayı öğrenmesi gerekiyordu. Bu nedenle kitabın ikinci bölümü ilk bölümünden farklıdır. İlk bölümde daha kişisel bir hava varken, ikinci bölüm daha çok İlyiç'in ilgi alanları ve düşünceleri üzerinedir. Tercihen iki bölümün birlikte okunması gerektiğini düşünüyorum. İlk bölüm, ikinci ile yakından ilişkilidir ve eğer ikincisi tek başına okunursa, okura gerçekte olduğundan daha az "anısal" gelebilir.

Anıların ikinci bölümü, pek çok başka hatırat ve derleme ile birlikte Lenin'in *Eserler*'inin ikinci baskısının çıktığı bir zamanda yazıldı. Bu durum, belli bir dereceye kadar, göç yıllarımızın ikinci dönemine dair anıların karakterini belirledi. Kendimi belli bir süzgeçten geçirmeme olanak sağladı. Ayrıca bu bölümde ele alınan dönem (1908-1917), ilkinden çok daha karmaşıktı.

İlk dönem (1893-1907), işçi sınıfı hareketinin ilk adımlarını, parti kurma çabalarını, esasen doğrudan çarlığı hedef alan ilk devrimin yükselen dalgasını ve bu devrimin yenilgisini kapsamakta.

Aynı zamanda ikinci göç dönemi de olan ikinci dönem, çok daha karmaşık ve kapsamlı. İlk dönemdeki devrimci mücadelenin değerlendirmesini, yani bu dönemdeki gericiliğe karşı mücadeleyi, her tür ve tanımdaki oportünizme karşı verilen şiddetli mücadeleyi, devrimci içeriğinden hiçbir şey kaybetmeksizin faaliyetimizi her türlü koşula uyarlama gerekliliğinin mücadelesini bir araya getirip özetliyor.

İkinci dönem, dünya savaşının yaklaştığı, işçi sınıfı partilerinin oportünizminin İkinci Enternasyonal'in çöküşüne sebep olduğu, dünya proletaryasının yepyeni sorunlarla yüzleştiği, yeni yolların bulunması gerektiği ve Üçüncü Enternasyonal'in temellerinin adım adım atıldığı, sosyalizm mücadelesinin en olumsuz ko-

şullarda başladığı bir dönemdi. Göç yıllarında bütün bu sorunlar, somut ve keskin bir biçimde gündemimize yerleşti.

Bu sorunlar anlaşılmadan hiç kimse Lenin'in nasıl Ekim Devrimi'nin lideri, dünya devriminin lideri olarak yükseldiğini kavrayamaz. Liderler, güçlerini aldıkları mücadelenin içinde olur ve büyürler. Lenin'in hayatının her ayrıntısını, o zaman ortaya koyduğu mücadele ile ilişkilendirmedikçe, göç dönemi anıları kavranamaz.

Dokuz yıllık ikinci göç, İlyiç'i azıcık bile olsa değiştirememişti. Aynı derecede sıkı ve dizgeli [sistemli] bir faaliyet içindeydi, bütün küçük ayrıntılara aynı hassas ilgiyi gösteriyor, ne kadar acı olursa olsun gerçeği görüp onunla yüzleşme ve gördüklerinden hareketle doğruya ulaşma yeteneğini hiç yitirmiyordu. Baskı ve sömürden her zamanki gibi tam anlamıyla nefret ediyordu, kendini her zamanki gibi proletarya davasına, işçilerin davasına adanmıştı ve onların çıkarlarını hep kalbinde duyumsuyordu. Hayatını tümüyle bu davaya adanmıştı. Bu, onun için çok doğaldı, başka türlü yaşayamazdı. Oportünizm ve her türlü teslimiyetle her zamanki gibi tutku ve şiddetle savaşıyordu. Hareketi geriye çeken bir konumda olduklarını gördüğünde hâlâ en yakın arkadaşlarıyla bozuşabilir, dava için gerekliyse daha dün hasım olduğu birine alçakgönüllü bir yoldaşlıkla yaklaşır ve söylemesi gerekeni, her zaman yaptığı gibi, açıkça ve dürüstçe söylerdi. Doğaya, baharda ormanlara, dağ yolları ve göllerine, büyük şehirlerin gürültüsüne ve işçi sınıfı kalabalıklarına her zaman düşkün ve hayrandı; yoldaşlarını, mücadeleyi, hareketi ve her yönüyle hayatı seviyordu. Fakat bunlar bir yana, aynı İlyiç'i günbegün izleyen biri, daha suskun bir hal aldığını, insanlara karşı daha nazikleştiğini ve sık sık düşüncelere dalıp kendine geldiğinde, bir keder gölgesinin gözlerinden çabucak geçip gittiğini fark ederdi.

O göç yılları yıpratıcı zamanlardı ve İlyiç'in direncini hayli zorlamıştı. Ama onu bir savaşçı, kitlelerin zafere yürümek için ihtiyaç duyduğu türden bir savaşçı olarak şekillendirmişti.

N. Krupskaya

BİRİNCİ BÖLÜM

ST. PETERSBURG, 1893-1898

Vladimir İlyiç, St. Petersburg'a 1893 güzünde geldi, ancak benim onunla tanışmam bundan bir süre sonra oldu. Yoldaşlar, Volga'dan son derece bilgili bir Marksistin geldiğini söylemişti. Bir süre sonra okumam için bana, kullanılmaktan sayfa kenarları iyice yıpranmış, *Pazar Üzerine* isimli bir müsvedde defteri getirdiler. Elyazması, hem St. Petersburg'lu Marksistimiz, teknoloji uzmanı Herman Krasin'in,² hem de Volga'dan yeni gelenin görüşlerini ortaya koyuyordu. Defter ortasından katlanmıştı ve bir tarafında H. B. Krasin, üstünü çizdiği, eklemeler yaptığı kargacık burgacık el yazısıyla görüşlerini öne sürerken, diğer tarafında yeni gelen, üzerinde hiçbir değişiklik yapmadan, zarif bir el yazısıyla kendi yorum ve itirazlarını dile getiriyordu.

O dönem pazar sorunu biz genç Marksistleri çok ilgilendiriyordu.

O sıralarda, St. Petersburg Marksist çalışma gruplarında belirgin bir eğilim açığa çıkmaya başlamıştı. Özü itibarıyla şöyleydi: Toplumsal gelişim süreçleri, bu eğilimin temsilcilerine, mekanik ve şematik bir şey olarak görünüyordu. Toplumsal gelişmenin bu şekilde yorumlanması, kitlelerin ve proletaryanın rolünü tamamen yok sayıyordu. Marksizm, devrimci diyalektiğinden soyulup çıkarılmış ve geriye yalnızca "gelişimin aşamaları" kalmıştı. Elbette bugün her Marksist bu mekanik kavrayışı çürütebilir du-

2 St. Petersburg Teknoloji Enstitüsü öğrencisi, müteveffa L. B. Krasin'in kardeşi. -İng. ed.

rumdandır, ama o zamanlar, St. Petersburg'daki Marksist çevrelerimiz için bu ciddi bir sorundu. Ayaklarımız kuramsal olarak yere hâlâ sağlam basmıyordu, çoğumuzun Marx hakkında tüm bildiği *Kapital*'in ilk cildinden ibaretti. *Komünist Manifesto*'yu ise görmemiştik bile. Dolayısıyla, bu mekanik görüşün gerçek Marksizmin tam karşısı olduğunu, başka bir şekilde değil de ancak içgüdüsel olarak hissedebiliyorduk.

Pazar sorunu, Marksizmi kavrama konusundaki genel sorunla yakından ilgiliydi.

Mekanik görüşün savunucuları bu meseleye genellikle çok soyut bir şekilde yaklaşıyordu.

O günlerden bu yana otuz yıldan fazla zaman geçti. Ne yazık ki müsvedde defteri bugünleri göremedi,³ bu yüzden ancak onun üzerimizde bıraktığı etkiden söz edebilirim.

Yeni Marksist dostumuz, pazar sorununa son derece somut bir yaklaşım geliştirmişti. Bunu kitlelerin çıkarları ile ilişkilendiriyordu ve genel yaklaşımında, olayları kendi somut koşulları ve gelişimi içinde kavrayan tam da o canlı Marksizmi algılayabiliyordunuz.

İnsan bu yeni gelen kişiyle daha yakından tanışıp görüşlerini ilk elden öğrenmek istiyordu.

Vladimir İlyiç ile *Apukurya*'ya⁴ kadar karşılaşmadık. İki yıl önce aynı çalışma grubunda bulunduğum, St. Petersburg'daki önemli Marksistlerden mühendis Klasson'un evinde, kentin bazı Marksistleriyle Volga'lı bu adam arasında bir tartışma toplantısı düzenleme kararı alınmıştı. Toplantı, sanki bir krep partisi düzenliyormuşuz gibi gizlilik altında yapılacaktı. Vladimir İlyiç'in yanı sıra Klasson, Y. P. Korobko, Serebrovski, S. I. Radçenko ve başkaları vardı. Potresov ve Struve de katılacaktı, ama orada bulduklarını sanmıyorum. Özellikle hatırladığım bir an var. Hangi

3 Lenin'in *Sözde Pazar Sorunu Üzerine* isimli çalışmasının kaybolduğu düşünülmü-yordu. Ancak N. Krupskaya'nın söz ettiği müsvedde defteri 1917'de bulundu. Bu çalışma Lenin'in *Eserler*'inin 4. Rusça basımına dahil edilmiştir. –İng. ed.

4 Hıristiyanların büyük perhize girmek üzere oldukları, et yemeyi kestikleri günler. –çev.

yöntemleri benimseyeceğimiz sorusu gündeme gelmişti. Bir türlü uzlaşma sağlanamıyordu. Biri (sanırım Şevlyagin'di) Okuryazarlık Komitesinin büyük bir öneme sahip olduğunu söyleyince Vladimir İlyiç güldü ve gülüşü hayli kırıcıydı (onu bir daha böyle gülerken hiç duymadım).

“Eh, ülkeyi kurtarmak için Okuryazarlık Komitesinde çalışmak isteyen varsa,” dedi, “bırakın çalışsın.” Şunu söylemek gerekir ki bizim kuşağımız gençliğinde Narodnikler⁵ ile çarlık arasındaki mücadeleye tanık olmuştu. Başlangıçta her konuya “sempatik” yaklaşan liberallerin, Narodnaya Volya Partisi'nin ezilmesinden sonra nasıl da korkudan kuyruklarını bacakları arasına sıkıştırdıklarını ve “küçük şeyler” yapmakla ilgili vaazlar vermeye başladıklarını görmüştük.

Lenin'in alaycı sözleri gayet anlaşılırdı. Birlikte mücadelenin yollarını tartışmak üzere gelmiş, ama bunun yerine Okuryazarlık Komitesinin kitapçıklarını dağıtma çağrısını dinlemek zorunda kalmıştı!

Sonradan birbirimizi daha iyi tanıdığımızda, Vladimir İlyiç bir gün bana bu liberal “topluluğun”, ağabeyi Aleksandr Ulyanov'un tutuklanmasına nasıl tepki verdiğini anlattı. Bütün tanıdıkları Ulyanov ailesini dışlamış, hatta o zamana kadar hemen her akşam satranç oynamaya gelen yaşlı bir öğretmen bile arayıp sormaz olmuş. O zamanlar Simbirsk'te tren yolu olmadığından Vladimir İlyiç'in annesi, oğlunun tutuklu olduğu St. Petersburg'a ulaşmak için, Sızran'a atlı arabayla gidip öyle trene binermiş. Vladimir İlyiç'i annesine bir yol arkadaşı bulması için yollamışlar, ama hiç kimse tutuklu bir adamın annesi ile birlikte görülmek istememiş.

5 Narodnikler, 1879'da Narodnik devrimciler tarafından kurulan illegal Narodnaya Volya (Halkın İradesi) örgütünün üyeleri idi. Çarlık otokrasisine karşı terörist taktiklerle savaştılar. II. Aleksandr'ın Narodnikler tarafından öldürülmesinin ardından (1 Mart 1881) çarlık hükümeti örgütü sindirdi. 19. yüzyılda, seksenli ve doksanlı yıllarda, Narodnizm, devrimci mücadele propagandasını bıraktı. Zengin köylülerin çıkarlarını savunmaya (liberal Narodnik eğilim), çarlık hükümeti ve toprak sahipleri ile uzlaşma telkin etmeye başladı. Marksizme karşıydı ve Rusya'da yayılmasına direnç gösteriyordu. Narodnizme ilk darbe Plehanov'dan gelmiş, politik bir öğreti olarak nihai yenilgisini ise Lenin tamamlamıştır. -İng. ed.

Vladimir İlyiç, bu yaygın korkaklığın o zamanlar kendisini derinden sarstığını söylemişti.

Bu gençlik deneyimi kuşkusuz onun bu sözde liberal çevreye karşı tavrını etkilemişti. Bütün o liberal atıp tutmalara gerçek değerini erken yaşta vermişti.

“Krep partisi”nde herhangi bir anlaşmaya varılamadı elbette. Vladimir İlyiç az konuştu, daha çok grubu incelemekle meşguldü. Kendilerine Marksist diyen insanlar onun sabit bakışlarından huzursuz olmuştu.

Hatırlıyorum, Neva kıyısı boyunca Okta mahallesinden eve dönerken Vladimir İlyiç'in ağabeyinin hikâyesini ilk kez dinlemiştim. Narodnaya Volya'nın bir üyesiydi, 1887'de III. Aleksandr'a suikast girişiminde yer almıştı ve henüz reşit bile olmamışken çarlık cellatlarının elinde can vermişti.

Vladimir İlyiç ağabeyini çok severmiş. Birçok ortak zevkleri varmış ve her ikisi de yoğunlaşabilmek için uzun süre yalnız kalmaktan hoşlanırlarmış. Genellikle birlikte yaşarlarmış ve bir ara evin bağımsız bir kanadını paylaşmışlar; gençlerden oluşan herhangi bir grup (kızlı erkekli bir sürü kuzenleri varmış) çat kapı ziyarete geldiğinde, iki kardeş onları ağızlarına pelesenk ettikleri şu sözle karşılarmış: “Bizi yokluğunuzla onurlandırın.” Her ikisi de çalışkan ve devrimci fikirlere sahip gençlermiş. Buna rağmen aralarındaki yaş farkı kendisini çeşitli şekillerde hissettiriyormuş. Aleksandr'ın Vladimir'e söylemediği belli şeyler varmış. Vladimir İlyiç bana şöyle anlatmıştı:

Ağabeyi bir doğabilimciymiş. Evdeki son yaz tatilinde *Annelida*⁶ üzerine bir inceleme hazırlıyormuş ve sürekli mikroskopuyla meşgulumuş. Gün ışığından azami ölçüde yararlanabilmek için gün doğarken kalkar, hemen çalışmaya koyulmuş. “Yok, ağabeyimden devrimci olmayacak, diye düşünürdüm o zamanlar,” diye aktarmıştı Vladimir İlyiç. “Bir devrimci bu kadar çok vaktini solucanlara ayıramaz.” Hatasını anlaması uzun sürmemiş.

6 Halkalı kurt, halkalı solucan. –çev.

Şüphesiz ağabeyinin kaderi Vladimir İlyiç'i derinden etkilemişti. Bir diğer önemli unsur da Vladimir İlyiç'in pek çok konu üzerine kendi kendine düşünmeye başlamış ve devrimci mücadelenin gerekliliğine karar vermiş olmasıydı.

Böyle olmasaydı, ağabeyinin kaderi muhtemelen onda yalnızca derin bir kedere neden olur ya da en fazla, içinde ağabeyinin izinden gitme azmini ve mücadelesini uyandırır. Bu haliyle ağabeyinin kaderi onun zihnini keskinleştirmiş, onda düşünce bakımından olağanüstü bir akılcılık geliştirmiş ve kendini bir söz ya da bir yanılısma tarafından sürüklenmeye bırakmadan, gerçekle yüzleşebilme yeteneğini ilerletmişti. Ayrıca onda, tüm sorunlara titizlik ve dürüstlikle yaklaşma özelliğini de geliştirmişti.

1894 güzünde Vladimir İlyiç, *Halkın Dostları'nı*⁷ grubumuza okudu. Bunun hepimizi nasıl da heyecanlandırıldığını hatırlıyorum. Mücadelenin hedefleri, bu kitapçıkta öylesine hayranlık uyandıran bir netlikle ortaya konmuştu ki. Teksir edilmiş kopyaları daha sonra "Sarı Defter" adı altında elden ele dolaştı. Metnin sonunda bir imza yoktu. Epey geniş bir çevrede okunan bu kitapçık, kuşkusuz o zamanın Marksist gençliği üzerinde güçlü bir etki yaratmıştı. 1896'da Poltava'da bulunduğum dönemde, hapisten yeni çıkmış etkin bir Sosyal Demokrat olan P. P. Romyantsev, *Halkın Dostları'nı*, devrimci Sosyal Demokrat bakış açısının en iyi, en güçlü ve eksiksiz bir biçimde formüle edilmesi olarak tanımlamıştı.

1894-95 kışında Vladimir İlyiç'i daha da yakından tanıdım. O, Nevskaya Zastava mahallesindeki işçi çalışma gruplarında ders veriyordu, ben de aynı mahallede üç yıldan fazladır Yetişkinler İçin Smolenskaya Pazar Akşam Okulu'nda öğretmenlik yapıyordum ve bu nedenle Şlsselburg Posta Yolu'ndaki⁸ yaşama epey aşinaydım. Vladimir İlyiç'in grubuna katılan işçilerin epey bir kısmı benim Pazar Okulu'nun öğrencileriydi, aralarında Babuşkin, Bo-

7 Bu kitapçığın tam ismi, *Halkın Dostları Kimlerdir ve Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Savaşılır* şeklindedir. -İng. ed.

8 Nevskaya Zastava'nın ötesinde, St. Petersburg proletaryasının yaşadığı bir varoş. İçinden geçen posta yolu boyunca bu bölgenin fabrikaları ve imalathaneleri sıralanmıştı. -N. Krupskaya

rovkov, Gribakin, Bodrov'lar (Arseni ve Filip) ve Zukov da vardı. Pazar Akşam Okulu, o günlerde işçi sınıfının günlük yaşamını, çalışma şartlarını ve kitlelerin ruh halini irdelemek için mükemmel bir fırsat sunuyordu. Akşam teknik sınıflarını ve bitişikteki Kadın ve Obukov okullarını saymazsak, Smolenskaya Okulu'nun altı yüz öğrencisi vardı. İşçilerin "kadın öğretmenleri"ne tam bir güvenleri olduğunu söylemeliyim. Öyle ki Gromov kereste depolarının asik suratlı bekçisi, örneğin, öğretmene sevinçten parlayan bir yüzle bir oğlu olduğunu haber vermişti; veremli bir değirmen işçisi, kendisine okuma yazma öğrettiği için öğretmene yakışıklı bir nişanlı dilemişti; bütün hayatını Tanrı'yı aramaya adanmış, dinî bir tarikata mensup bir başka işçi, Rudakov'dan (bir diğer öğrenci) Tanrı diye bir şey olmadığını daha geçen Paskalyadan önceki hafta öğrendiğini memnuniyetle yazmıştı, çünkü dünyadaki en kötü şey Tanrı'nın kölesi olmaktı –yüzünde bir sırtıyla ona katlanmak zorundaydın– oysa insanın kölesi olmak çok daha kolaydı, en azından buna karşı savaşabilirdin. Bir de bir tütün işçisi vardı, her Pazar ölesiye sarhoş olurdu ve tütün kokusu üzerine öylesine sinmişti ki, yanında durunca başınız dönerdi. Kargacık burgacık bir el yazısıyla (seslilerin çoğunu atlayarak) sokakta üç yaşında bir kız çocuğu bulduklarını, çocuğun artel'lerinde⁹ yaşadığını, ama ne yazık ki onu polise teslim etmeleri gerekeceğini yazmıştı. Tek bacaklı bir asker gelip "Mihail –geçen yıl okuttuğunuz arkadaş- aşırı çalışmaktan öldü ve ölmeden önce onu yâd etmenizi istedi ve size uzun ömürler diledi," demişti. Çarı ve papazları hararetle savunan bir tekstil işçisi, "şuradaki şu karanlık tipten sakının, hep Gorokovaya'da¹⁰ takılıyor" diyerek bizi uyarıyordu. Yaşlıca bir işçi, kilise görevlisi olarak işini muhtemelen bırakamayacağını, "çünkü papazların insanları kandırmasının onu hasta ettiğini ve birilerinin onların foyasını meydana çıkarması gerektiğini" öne sürmüştü. Kiliseye gelince, ona en küçük bir bağlılığı bile yoktu, ama "geleşimin aşamaları" konusunu gayet iyi kavramıştı vesaire vesaire.

9 Çarlık döneminin sanayi ve ziraat kooperatifleri. –çev.

10 Çarlık gizli polisinin St. Petersburg'daki merkezi. –İng. ed.

Örgüt üyesi işçiler de okula, insanlarla tanışmak ve gerek gruplara gerekse örgüte katılabilecek olanları belirlemek için geliyorlardı. Bu işçiler için öğretmenler, artık herhangi bir özelliği olmayan bir kadın grubu değildi. Hangi öğretmenin politik olarak sağlam bir temeli olduğunu çoktan ayırt edebilir durumdaydılar. Öğretmenlerden birinin “bizden” olduğunu fark ederlerse, bunu kimi ifade ya da sözcüklerle anlamalarını sağlardı. Örneğin küçük zanaatkârlardan söz ederken biri şöyle derdi: “Küçük zanaatkâr büyük ölçekli üretimle rekabet edemez,” ya da bir başkası şaşkıncu bir soru yöneltir, “St. Petersburg’lu bir işçiyle Arhangelsk’li bir köylü arasındaki fark nedir?” diye sorar, sonra da o öğretmene özel bir bakış atar ve onu yine özel bir şekilde selamlayarak “Bizdensin, biliyoruz,” demeye getirirdi.

Yerel düzeyde herhangi bir gelişme olduğunda, onun da örgüte haber vereceğini bildikleri için, bunu hemen öğretmene söylerlerdi. Bir çeşit örtük anlaşmaydı bu.

Aslına bakılırsa, içinde gizli polis ajanı olmayan bir sınıf bulmak pek mümkün olmasa da, okulda hemen her şey hakkında konuşabiliyorduk. “Çar”, “grev” ve bunun gibi netameli sözcüklerden kaçındığınız sürece temel meselelere değinebilirdiniz. Resmî olarak, elbette, müfredat dışı akla gelebilecek şeylerden söz açmamız yasaktı. Bir gün habersiz ziyarette bulunan bir müfettişin, müfredatta yalnızca dört aritmetik işleme izin verilmesine karşılık ondalık sayıların öğretildiğini fark etmesi üzerine, Tekrar Grubu kapatılmıştı.

O sırada Staro-Neviski Caddesi’nde, çift girişli avlusu bulunan bir binada oturuyordum. Pazar günleri grup çalışmasından sonra Vladimir İlyiç uğrardı ve bitmek bilmeyen sohbetlere başlardık. Okuldaki işime âşıktım, beni durduran olmazsa bu konuda saatlerce konuşabilirdim: okuldan, öğrencilerden, Semyannikov, Thornton, Maxwell ve çevredeki diğer fabrika ve imalathanelerden söz ederdim. Vladimir İlyiç, devrimci propaganda konusunda işçilere yaklaşabilmenin farklı yollarını bulabilmek amacıyla, onların yaşamı ve koşullarına dair bir araya getirebileceği her küçük ayrıntıyla ilgilenirdi. O günlerde entelektüellerin çoğu iş-

çileri pek tanımazdı. Entelektüeller, çalışma gruplarından birine gelir ve işçilere bir şeyler okuyarak bir nevi ders verirdi. Engels'in *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* kitabının elyazması çevirisi uzunca bir süre gruplarda dolaşmıştı. Vladimir İlyiç, işçilere Marx'ın *Kapital*'ini okuyor ve açıklamalarda bulunuyordu. Dersin ikinci yarısını, işçilerin kendi işlerini ve çalışma koşullarını sorgulamalarına, yaşamlarında yüklendikleri şeylerin tüm toplum yapısı üzerindeki etkilerini onlara göstermeye ve mevcut düzenin ne şekilde değiştirilebileceğini anlatmaya ayırmıştı. Kuram ile uygulamayı bu şekilde bir araya getirmek Vladimir İlyiç'in çalışma gruplarında yaptığı işin bir özelliği idi. Yavaş yavaş grubumuzun diğer üyeleri de aynı yöntemi benimsedi.

Ertesi yıl Vilnius'ta teksir edilmiş *Ajitasyon Üzerine* kitapçığı ortaya çıktığında, ortam, bildiri yoluyla ajitasyon yapmaya tamamen elverişli durumdaydı. İş, bir başlangıç yapmaya kalmıştı. İşçilerin gündelik gereksinimlerine dayalı ajitasyon yöntemi, Parti faaliyetimizde derinlemesine kök salmıştı. Yıllar sonra Fransa'da siyasi göçmen olarak yaşarken Paris'te posta işçilerinin büyük grevi sırasında, Fransız Sosyalist Partisi'nin buna tamamen mesafeli durduğunu gözlemleyene dek, bu yöntemin ne kadar etkili olduğunu tam olarak takdir edememişim. Fransız sosyalistler, bu *sendikaların işi*, diyorlardı. Onlara göre, bir partinin görevi yalnızca politik mücadele vermektir. Ekonomik mücadeleyi politik mücadele ile birleştirmenin gerekliliği konusunda en ufak bir fikirleri bile yoktu.

O sırada St. Petersburg'da faaliyet gösteren yoldaşların birçoğu, bildiriyle ajitasyonunun etkisini görünce bu çalışmadan o kadar heyecana kapılmışlardı ki, bunun kitleler arasında çalışmanın yollarından biri olmakla birlikte tek yolu olmadığını tümüyle unutmuş ve o adı kötüye çıkmış "Ekonomizm"¹¹ yoluna sapmışlardı.

11 "Ekonomizm", 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Rus Sosyal Demokratları arasındaki oportünist bir eğilime verilen ad idi. Siyasal programında, işçilerin ekonomik, liberallerin ise politik mücadele vermesini savunuyordu. Ekonomist liderler arasında Prokopoviç, Kuskova, Kriçevski, Martinov vb. vardı. Ekonomistlerin yayın organları *Raboçaya Mysl* (İşçi Düşünceci) gazetesi ve *Raboçeye Dyelo* (İşçi Davası) dergisiydi. Lenin'in 1902 yılının Mart ayında yayınlanan *Ne Yapmalı?* kitabı, bu akımın ideolojik yenilgisinde büyük rol oynamıştır. -İng. ed.

Vladimir İlyiç başka çalışma biçimleri de olduğunu asla unutmazdı. 1895'te, *Fabrika İşçilerine Kesilen Para Cezaları Hakkındaki Kanunun Açıklanması* isimli bir kitapçık yazdı ve o dönemde sıradan bir işçiye nasıl yaklaşılabilceğine ve işçilerin ihtiyaçlarından yola çıkılarak siyasi mücadelenin gerekliliği sorununa adım adım nasıl taşınabileceklerine dair muhteşem bir örnek ortaya koydu. Birçok entelektüel bu kitapçığı sıkıcı ve fazla ayrıntılı buldu, ama işçiler onu coşkuyla karşılayıp okudu, zira onlar için tanıdık ve açıklıkla yazılmış bir metindi. (Narodnaya Volya matbaasında basılmış ve işçiler arasında dağıtılmıştı.) O günlerde Vladimir İlyiç fabrikalarla ilgili yasal çerçeveyi derinlemesine incelemişti. Bu yasaları işçilere anlatmanın, siyasal rejim ile işçilerin konumu arasında var olan bağı onlara göstermeyi çok daha kolaylaştırdığına inanıyordu. İlyiç'in o dönemde işçiler için yazdığı bir dizi makale ve kitapçıkta, özellikle de *Yeni Fabrika Yasası* kitapçığı ile "Grevler Üzerine", "Sanayi Mahkemeleri Üzerine" ve başka makalelerinde bu incelemesinin izleri sürülebilir.

İşçi çevreleriyle bu şekilde yakınlaşmamızın bir sonucu olarak polis bizi yakın takibe aldı. Bütün grup içinde gizli çalışma yöntemleri konusunda en deneyimli Vladimir İlyiç'ti. Bütün çift girişli bahçeleri biliyordu ve peşimize takılanları atlatmada üzerine yoktu. Bize görünmez mürekkep kullanmayı, kitapların içine noktalı kodlar ve gizli şifrelerle mesaj yazmayı öğretti ve türlü türlü kod adları türetti. Narodnaya Volya yöntemlerini iyi öğrenmiş olduğu anlaşılıyordu. Doğrusu, gizlilik konusundaki birinci sınıf maharetleri sayesinde "Dvornik" (Gözcü) kod adına layık görülmüş olan eski Narodnaya Volya üyesi Mihaylov hakkında onca saygıyla konuşması boşuna değildi.

Bu arada polisin bize dönük takip ve gözetimi iyice sıkılaştığından, Vladimir İlyiç henüz takibe alınmamış ve tüm ilişkileri devralabilecek bir "halef" atanması gerektiği konusunda ısrar etti. Aralarında polisin gözünde "en temiz" ben olduğum için, benim "halef" olarak atanmama karar verildi. Paskalya günü beş altı kişi "bayramı kutlamak" için Çarskoye Selo'ya gittik, yanımızda grup

üyelerinden ve orada arabacı olarak çalışan Silvin de vardı. Trende birbirimizi tanımıyormuş gibi yaptık. Hemen hemen bütün gün hangi ilişkilerin devam ettirilmesi gerektiğini tartıştık. Vladimir İlyiç bize şifre kullanmayı öğretti ve bir kitabın neredeyse yarısını kodladık. Bunu söylediğim için mahcubum ama daha sonrasında bu ilk kolektif şifreleme girişimini deşifre etmeyi başaramadım. Yine de şöyle bir tesellim oldu; bunların deşifre edilmesi gerektiğinde bu “ilişkiler”in çoğu zaten artık yoktu.

Vladimir İlyiç, bu “ilişkiler”i, devrimci faaliyete öyle ya da böyle yararı olabilecek insanları her yerde araştırarak özenle oluşturmuştu. Vladimir İlyiç’in girişimiyle, grubumuzun temsilcileri (Vladimir İlyiç ve yanılmıyorsam Krjijanovski) ile Pazar Okulu’ndan bir grup kadın öğretmen arasında bir tartışma toplantısı yapıldığını hatırlıyorum. Hemen hemen hepsi daha sonra Sosyal Demokrat olmuştu. Aralarında, sonradan Sosyal Demokratlara katılan, Narodnaya Volya’nın eski üyesi Lidya Knipoviç de vardı. Eski parti çalışanları onu hatırlar. Muhteşem bir devrimci öz disipline sahip, hem kendisine hem de başkalarına karşı ödünsüz, harikulade bir yoldaş, mükemmel bir insan sarrafı, birlikte çalıştığı insanları sevgi ve ilgiyle sarmalayan Lidya, Vladimir İlyiç’in içindeki devrimcinin kıymetini fark etmekte gecikmemişti.

Lidya, Narodnaya Volya matbaasındaki bütün ilişkilerle ilgilenme işini üstlendi. Baskı için bütün düzenlemeleri yaptı, elyazmalarını iletti, basılı kitapçıkları teslim aldı, sepetlerle arkadaşlarına taşıdı ve yayınların işçiler arasında dağıtımını örgütledi. Tutuklandığında (onu matbaadaki bir dizgici ihbar etmişti) çeşitli arkadaşlarından toplanan gizli kitapçıklarla dolu on iki sepete el konmuştu. O dönem Narodnaya Volya matbaası, işçiler için çeşitli kitapçıkların geniş çapta basımını gerçekleştirmişti: *İşgünü, Yaşamlar ve Çıkarlar, Farklı İnsanlar Neyle Geçiniyor?*, Vladimir İlyiç’in *Para Cezaları Üzerine* kitapçığı, *Açlığın Krallığı* vb. Laktinski matbaasında çalışan Narodnaya Volya’lılardan ikisi –Şapovalov ve Ratanskaya– şimdi Komünist Parti saflarındadır.¹² Lid-

12 Bu anılar 1930’da yazıldı. –İng. ed.

ya Knipoviç artık yaşamıyor. 1920'de, son birkaç yıldır yaşadığı Kırım, Beyaz'ların elindeyken öldü. Ölüm döşeğinde ruhu Komünistlerin özlemiyle yanıp tutuşurken dudaklarında Komünist Parti'nin adı vardı.

Tartışma toplantısının diğer katılımcıları arasında, sanırım, öğretmenlerden P. F. Kudeli ve A. I. Meşeheryakova da vardı (şimdi ikisi de Parti üyesi). Nevskaya Zastava'dan gelen öğretmenlerden biri de Aleksandra Kalmikova'ydı. Kendisi mükemmel bir hatipti (devlet bütçesi üzerine işçilere yaptığı konuşmayı hatırlıyorum). Liteyniy Caddesi'nde bir kitabevi işletiyordu. Vladimir İlyiç o dönem onunla yakından ahbap olmuştu. Öğrencilerinden biri Struve idi, bir de Struve'nin eski okul arkadaşı olan Potresov, kitabevini sık sık ziyaret ederdi. Daha sonra Aleksandra Kalmikova eski *İskra*'yı ta İkinci Kongre dönemine kadar finanse etti. Struve liberallere kaydığında ona katılmamış, açıkça *İskra* yanlısı örgütle birlikte çalışmıştı. Kod adı Teyzecik idi. Vladimir İlyiç'le iyi bir dostlukları vardı. Detskoye Seloda bir huzurevinde iki yıl yatalak kaldıktan sonra öldü, bugün artık aramızda yok. Yakınlardaki yetimhanelerden çocuklar onu zaman zaman ziyaret eder, o da onlara İlyiç'i anlatırdı. 1924 baharında bana yazdığı bir mektupta, Vladimir İlyiç'in 1917 yılında kaleme aldığı makalelerin, ateşli söylemleriyle kitleler üzerinde böylesine güçlü bir etki yaratmış oldukları da düşünüldüğünde, ayrı bir kitap olarak basılması gerektiğini söylemişti. Vladimir İlyiç, 1922'de, ancak kendisinin yazabileceği sıcaklıkta birkaç satırla ona selamlarını göndermişti.

Aleksandra Kalmikova, Emeğin Kurtuluşu¹³ grubuyla yakın ilişkiydi. Bir keresinde (1899 idi sanırım) Vera Zasuliç Rusya'ya geldiğinde, Kalmikova onun ülkedeki yasadışı ikametini örgütlemiş ve onunla sık sık görüşmüştü. Yükselen işçi hareketi dalgası, Emeğin Kurtuluşu grubunun makaleleriyle kitapları ve Petersburg Sosyal Demokratlarının etkisiyle Potresov –ve bir süreliğine de

13 Emeğin Kurtuluşu grubu, G. Plehanov tarafından 1883'te Cenevre'de örgütlenen ve Rusya'da Marksizmin yayılmasında çok emeği geçmiş olan ilk Rus Marksist grup. –İng. ed.

Struve– solda yer aldı. Bir dizi hazırlık toplantısının ardından birlikte çalışmanın nabzı tutulmaya başlanmıştı. *Ekonomik Gelişmemizin Özelliğini Oluşturan Veriler* başlıklı ortak bir bilimsel yayın çıkarılmasına karar verildi. Yayın kurulunda bizim grubumuzu Vladimir İlyiç, Starkov ve Stepan Radçenko, onlarınkini de Struve, Potresov ve Klasson temsil ediyordu. Bu yayının akıbetini herkes bilir. Çarın sansürü tarafından alevlere teslim edildi. 1895 baharında, yurtdışına çıkmadan önce Vladimir İlyiç işi hızlandırmak için o zamanlar Potresov'un yaşadığı Ozernoy Caddesi'ne daha da sık gidip gelmeye devam ediyordu.

Vladimir İlyiç 1895 yazını yurtdışında, zamanının bir kısmını Berlin'de işçi toplantılarına katılarak, bir kısmını da Plehanov, Akselrod ve Zasuliç'le ilk kez tanıştığı İsviçre'de geçirdi. Yanında çift astarlı bavulu –astarlarla bavul cidarı arası tıka basa gizli yayın doluydu– ve kafasında pek çok izlenimle dopdolu olarak geri döndü.

Döner dönmez polis onu takibe aldı. Bütün dikkatleri onda ve bavulundaydı. O sırada Adres Bürosunda çalışan bir kuzenim vardı. Vladimir İlyiç geldikten iki gün sonra, kendisi gece nöbetindeyken bir dedektifin gelip (alfabetik sıraya konmuş) dosyaları incelediğini ve böbürlenerek şöyle dediğini anlattı bana: “İşte, önemli bir vatan hainini tespit ettik, adı Ulyanov. Ağabeyi idam edilmişti, bu da yurtdışından geldi. Artık kaçamaz.” Vladimir İlyiç'i tanıdığımı bilen kuzenim bunu bana bildirmekte gecikmemiştir. Doğal olarak ben de hemen Vladimir İlyiç'i uyardım. Son derece dikkatli olmak gerekiyordu. Ama iş bekleyemezdi. Çalışmaya koyulduk. İşbölümüne gidildi ve faaliyetimiz mahallelere göre örgütlendi. Bildiriler kaleme alıp dağıtmaya başladık. Vladimir İlyiç'in ilk bildiriyi Semyannikov İmalathanesi işçileri için yazdığını hatırlıyorum.¹⁴ O zamanlar matbaamız yoktu. Bildiri, Babuşkin tarafından elle çoğaltılmış ve dağıtılmıştı. Dört kopyadan ikisini gözcüler almış, diğer ikisi de elden ele dolaştırılmıştı. Bildiriler başka mahallelerde de dağıtılmıştı. Bir tanesi Vasilyevski Adası'nda Laferme Tütün

14 Bu bildirinin tarihi 1894'ün sonlarıdır. Bildirinin yalnızca bir kısmı günümüze kadar gelebilmiştir. –İng. ed.